

INVĂȚĂMÎNTUL SĂTESC ÎN JUDEȚUL ARGEȘ (1848—1864)

CONSTANTIN I. DUMITRESCU

Școlile comunale au fost închise la 1 noiembrie 1848, de către regimul reacționar adus la putere, după înăbușirea revoluției, de către forțele străine, invadatoare, fiind redeschise abia în toamna anului 1857¹.

Au fost însă sate care fără să aibă aprobarea oficială, au ținut școli cu cheltuielile lor și în această perioadă. Dintre acestea, amintim satul Mușătești. La 13 noiembrie 1858, locuitorii satului, dînd o recomandare lui C. Popescu, arătau că funcționează ca învățător „fără întrerupere” de la prima înființare pînă astăzi, „mai cu seamă ținînd școala fără leafă și în intervalul cît au stat suspendate școlile comunale”².

În toamna anului 1854 Eforia școalelor a făcut demersuri pe lângă Departamentul din Lăuntru și domnitor pentru redeschiderea școlilor³.

Se prevedea ca școlile să funcționeze numai în satele cu peste 100 de familii. Comitetului de inspecție i s-a cerut să trimită listele cu satele „frunțase”, specificîndu-se populația fiecăruia, arătîndu-se unde urmează a se înființa școala. Din răspunsul trimis rezultă că, în anul 1855, satele județului Argeș se împărțeau astfel⁴: 108 sate aveau peste 100 familii, 93 sate aveau între 50—100 familii, și 29 sate aveau sub 50 familii, în total erau 240 sate.

În anul 1857 se pune din nou problema redeschiderii școlilor sătești. Caimacanul Alex. D. Ghica, prin afișul nr. 12/11 ianuarie 1857, a hotărît redeschiderea școlilor⁵. În temeiul acestui ordin, Eforia a decis ca școlile să fie reînființate începînd de la satele mai mari și treptat și la cele mici. De la candidați se cerea, la numire, numai „a ști să citească și să scrie, catehismul și cele patru lucrări de aritmetică”⁶. La 18 februarie 1857, s-a hotărît să se înființeze, în toată Țara Românească, 2 000 școli. Leafa învățătorilor s-a fixat la 300 lei pe an. În urma publicațiilor făcute de către Eforie, nu s-au găsit doritori să dea examen pentru ocuparea posturilor de învățători. De aceea, s-a decis să se înființeze numai

¹ Vezi: Dumitrescu, I. C., *Invățămîntul sătesc în județul Argeș (1838—1848)*, în „Studii și comunicări”, Muzeul Pitești, 1972.

² Arhivele statului București, M.I.P., 2749/1859, f. 223.

³ Arhivele statului, București, *Vornicia din Lăuntru*, 3769/1854, f. 23.

⁴ Ibidem, f. 418.

⁵ Urechia, V.A., *Scoalele sătești în România. Istoricul lor de la 1830—1867*, București, 1965, p. 91.

⁶ Ibidem.

1 200 școli, mărindu-se salariul învățătorilor la 600 lei pe an⁷. S-au trimis porunci către cirmuiri cerindu-le să pregătească toate condițiile în vederea reînființării școlilor. La 19 februarie 1857, Administrația județului Argeș înainta Eforiei un tabel în care se arăta : școlile ce urmează a se deschide, satele „încinate“, starea clădirilor școlare etc.⁸.

Situația de pe plăși este redată de tabelul de mai jos :

Plasa sau plaiul	Cîte școli urmează a se deschide	Sate încinate	Clădiri școlare bune	Clădiri școlare care au nevoie de reparații capitale	Cîte clădiri școlare lipsesc	Observații
Olt	24	7	3	16	5	
Topolog	30	5	21	7	2	
Lovișteea	22	10	1	21	—	
Argeș	28	2	11	13	4	
Pitești	31	9	1	19	11	
Găleşești	22	9	3	15	4	
Cotmeana	21	8	4	11	6	
Total	178	50	44	102	32	

Rezultă că autoritățile s-au orientat a reînființa școli, cu mici excepții, în satele în care ele au funcționat și înainte de 1848.

Baza materială, în vederea redeschiderii școlilor, lăsa de dorit. Deși înainte de revoluție se construiseră, după posibilitățile satelor, locuiri pentru toate cele 184 școli, acum numai 44 mai erau bune de întreținut.

În vederea redeschiderii școlilor, V. Urzescu, învățătorul superior al școlii primare din Pitești, a recrutat candidați cu care, toată vara anului 1857, a făcut cursuri. Candidații au fost examinați la citire, scriere, catehism și cele patru lucrări aritmetice, fiind declarați reușiți un număr de 91. În noiembrie au mai fost examinați 41, iar în decembrie încă 10, toți fiind declarați reușiți și trimiși în satele lor pentru a deschide școlile. Deci, în toamna anului 1857, au pornit de pe băncile școlii spre satele județului Argeș 142 învățători. Repartizarea lor pe plăși a fost : Olt — 22, Topolog — 20, Lovișteea — 20, Argeș — 19, Pitești — 21, Găleşești — 19, Cotmeana — 21. Dintre aceștia, 14 erau foști învățători, 16 erau absolvenți ai seminarului, iar 112 erau tineri, nou încadrați în învățământ⁹. Revizorul și subrevizorii participau și ei la cursurile de pregătire.

Candidații mai bine pregătiți primeau numirea de învățător. În octombrie 1857 s-a dat titlul de învățător la 52 candidați. Și după obținerea acestui titlu ei urmau cursurile de pregătire.

Prin adresa 55/6 mai 1861, Eforia anunță pe V. Urzescu că oei care au titlul de învățător nu mai sînt obligați a urma cursurile de la școala normală în fiecare vară, ci numai „cînd se va dovedi că respec-

⁷ Ibidem, p. 93.

⁸ Arhivele statului, București, *Vornicia din Lăuntru*, 3769/1854, f. 114—162.

⁹ Ibidem, f. 43—80 ; 215.

tivul a uitat și atunci numai în vacanța cea mare“, cînd vor face, în special, lucrări de agricultură și agrimensură. El protestează deoarece învățătorii numiți pînă acum la școlile sătești din județul Argeș nu li s-a cerut „decît abia învățăturile clasei a II-a“. Deși cursurile s-au organizat din vara anului 1857, totuși, din cauza lipsurilor de la ele, s-a înaintat „foarte încet“ la învățătură și materiile clasei a II-a nu au fost terminate, alții nu le-au făcut de loc. Cere ca și învățătorii „definitivi“ să urmeze în continuare, cursurile școlii normale pentru a absolvi clasa a III-a¹⁰.

Rezultă, de aici, nivelul scăzut al pregătirii profesionale a mării majorități a învățătorilor, care va influența în mod negativ activitatea lor de la clasă și rezultatele muncii de instruire.

Situația materială a majorității învățătorilor era grea. Pentru munca depusă, ei primeau cîte doi lei de fiecare familie, fiind mari diferențe între salarizarea lor ca urmare a mărimii satelor, fapt ce a determinat multe nemulțumiri în rîndul dascălimii argeșene. Astfel, în trimestrul I al anului 1858, cei 120 candidați și învățători au primit următorul salariu: 54 învățători au primit cîte 75 lei, 36 cîte 37,20 lei, 30 cîte 25 lei¹¹. După 1860, toți vor primi cîte 50 lei pe lună.

Dar nici aceste drepturi, destul de modeste, nu le primeau la timp, provocînd alte greutăți materiale învățătorilor. La 3 mai 1858, V. Urzescu informa Eforia că „toți învățătorii strigă și reclamă că dacă nu li se dă lefiele lor acum“, își dau demisia¹². Aceeași situație este relatată și la 10 septembrie 1862 de către prefectul județului¹³.

La cele de mai sus, s-au mai adăugat și alte greutăți pe care învățătorii le-au întîmpinat din partea unor autorități locale, care urau școlile, din partea unor proprietari, dar mai ales a arendașilor, care continuau a-i socoti clăcași, cerîndu-le zile de clacă¹⁴.

Greutățile de mai sus au creat o mare fluctuație de cadre. Astfel, dintre cei 142 tineri încadrați în învățămînt în toamna anului 1857, numai 32, adică 22%, mai erau în învățămînt peste șapte ani, în anul școlar 1863—1864¹⁵.

Unii învățători, după cum am mai arătat, pentru a putea să-și întrețină familiile, îndeplineau și alte funcții. Cînd li se interzicea acest lucru, demisionau¹⁶.

În octombrie 1857, s-a trimis Eforiei un tabel cu satele în care urmau a se redeschide școlile, specificîndu-se că cele care au mai puțin de 100 de familii „s-au înclinat cu altele“, afară numai de acelea „care nu s-au putut“, fiind prea depărtate și răzlețe¹⁷. La începutul lunii decembrie 1857, în județul Argeș funcționau deja 142 școli, urmînd a se mai reînființa încă 55¹⁸, după cum rezultă din tabelul de mai jos.

Neputîndu-se înființa școli în toate satele, s-a hotărît unirea a două-trei sate, mai mici și mai apropiate, pentru a întreține o școală.

¹⁰ Ibidem, 280/1860, f. 257.

¹¹ Ibidem, 3135/1858, f. 6 și urm.

¹² Ibidem, f. 72/111.

¹³ Ibidem, 738/1862, f. 320.

¹⁴ Ibidem, 2749/1859, f. 215.

¹⁵ Ibidem, 757/1864, f. 8 și urm.

¹⁶ Ibidem, 2749/1859, f. 234, 280/1860, f. 44 și urm.; 738/1862, f. 103, 104; 704/1863, f. 4; 460/1864, f. 18.

¹⁷ Ibidem, 3898/1857, f. 1 și urm.

¹⁸ Ibidem.

Plasa sau plaiul	Școli înființate	Școli ce urmează a se înființa	Observații
Olt	22	7	
Topolog	20	12	
Lovișteea	20	7	
Argeș	19	8	
Pitești	21	13	
Găleşești	19	3	
Cotmeana	21	5	
Total	142	55	

Această măsură, în unele cazuri, s-a aplicat în mod arbitrar, generînd plîngeri din partea satelor respective, care au cerut să aibă școli proprii¹⁹.

În anul școlar 1858/1859, numărul școlilor a scăzut la 120, ca urmare a hotărîrii Eforiei de a spori salariul învățătorilor la 600 lei pe an, dar, neavînd fonduri suplimentare, a redus numărul școlilor la 120 pentru fiecare județ. Aceasta a fost o măsură arbitrară, care nu a ținut cont, cel puțin, de mărimea județelor²⁰. Din cauza acestei hotărîri, 28 școli, care funcționaseră în 1857/1858, au fost închise.

Măsura a provocat multe nemulțumiri din partea satelor și chiar a autorităților locale. La 12 aprilie 1858, auzind de această măsură, comitetul școlar de inspecție din județul Argeș a protestat²¹.

Unele sate, printre care amintim Bumbuești, Titești, Boișoara, Găujani, au adresat caimacanului memorii, înfierînd măsura luată de Eforie, arătînd că este nedrept „ca noi să dăm acei cîte doi lei și școli și candidați să nu avem“²². Satele Lunca Corbului, Urși, Budeasa Mare și Mică au deschis școli pe seama lor, învoindu-se prin contract cu foștii învățători „a învăța copiii pe timpul iernii“²³.

Pentru anul școlar 1859/1860, hotărîrea a fost abrogată, satele care aveau de la 50 familii în sus puteau înființa școală proprie. Ca urmare, la 8 martie 1860, în județ funcționau 201 școli, fiind repartizate pe plăși astfel : 29 școli în plasa Olt, 30 în Topolog, 29 în plaiul Lovișteea, 28 în plasa Argeș, 34 în Pitești, 24 în Găleşești, 27 în Cotmeana. După statistica întocmită de I. Maiorescu, numărul școlilor era de 199²⁴.

Evoluția procesului de învățămînt a fost înrîurită de condițiile istorice ale epocii respective, de gradul de dezvoltare a modului de producție, de gradul de cultură al satelor, de baza materială a școlilor, gradul de pregătire profesională, metodică, morală a cadrelor didactice respective.

Cea mai mare parte a învățătorilor a muncit cu conștiinciozitate pentru a face din școala lor o instituție îndrăgită de săteni, plină de copii, care să contribuie la realizarea menirii pentru care a fost creată²⁵.

¹⁹ Ibidem, 2749/1859, f. 3, 68—69.

²⁰ Ibidem, f. 81 ; a se vedea anexa.

²¹ Ibidem, f. 98, 371.

²² Ibidem, f. 196.

²³ Ibidem, f. 334.

²⁴ „Instrucțiunea publică“, iulie 1860, p. 206.

²⁵ Arhivele statului București, M.I.P., 2749/1859, f. 97

În anul școlar 1859—1860 au fost evidențiați 31 de învățători pentru activitatea exemplară și rezultatele obținute la clasă²⁶.

Procesul de învățămînt, în afară de baza materială precară și alte cauze arătate mai sus, a suferit și din lipsa manualelor școlare. Dacă procurarea lor era o problemă pentru școala din Pitești, cu atît mai mult pentru cele sătești²⁷. La 8 martie 1860, Samoilă Ostășescu, revizorul școlar, raporta Eforiei că „toate școlile, în genere, din acest district sînt în mare lipsă de cărți didactice“²⁸.

Dinamica învățămîntului în acești ani este înfățișată, în linii mari, în tabelul de mai jos.

Evoluția numărului școlilor sătești și a elevilor în județul Argeș între anii 1848—1864

Nr. crt.	Numele plășii	Anii școlari													
		1847/48		1857/8		1858/9		1859/60		1860/1		1862/3		1863/4	
		Elevi	Școli	Elevi	Școli	Elevi	Școli	Elevi	Școli	Elevi	Școli	Elevi	Școli	Elevi	Școli
1	Olt	—	25	—	23	588	17	—	29	1039	29	—	27	1067	26
2	Topolog	—	31	—	21	513	17	—	30	736	30	—	26	691	25
3	Lovișteea	—	23	—	21	476	17	—	29	610	26	—	26	701	25
4	Argeș	—	26	—	20	554	17	—	28	826	26	—	27	580	23
5	Pitești	—	34	—	23	596	18	—	34	833	30	—	32	920	31
6	Găleşești	—	25	—	19	454	17	—	24	446	20	—	21	633	21
7	Cotmeana	—	2	—	21	475	17	—	27	339	23	—	24	703	25
	Total	4834	185	—	148	3656	120	5828	201	4831	184	—	183	5295	176

Cifrele trebuiesc luate în considerație, însă cu multă prudență, pentru că unele școli, deși în rapoartele oficiale²⁹ erau trecute că au funcționat, în realitate, în majoritatea timpului, au fost închise³⁰.

Datele arată că numărul școlilor sătești în acești 7 ani (1857—1864) a crescut și a scăzut, ca urmare a cauzelor arătate mai sus. De reținut că numărul școlilor la sfîrșitul acestei perioade era de 176, mai mic cu 8 față de numărul școlilor existente în 1848.

Dacă din acest punct de vedere nu putem vorbi de un progres real, decît într-un an, față de situația din 1848, totuși, analizînd procesul de învățămînt prin prisma altor indicatori, se poate observa o îmbunătățire. Astfel, numărul mediu al elevilor ce reveneau pentru fiecare școală, pe plăși și, în genere, pe județ, este mult mai mare, chiar dublu, față de perioada anterioară revoluției. Primul loc a revenit, în toți anii analizați, plășii Olt, iar pe ultimul loc s-a situat plasa Cotmeana.

Date superioare perioadei 1838—1848 sînt și în ceea ce privește raportarea numărului de elevi la cel al familiilor, atît în cadrul dinamicii fiecărei plăși, cît și pe ansamblu. Pe primele locuri s-au situat

²⁶ Ibidem, 280/1860, f. 209.

²⁷ Ibidem, f. 478.

²⁸ Ibidem, f. 54.

²⁹ Cînd am găsit date contradictorii ce se refereau la același fenomen am folosit întotdeauna cifrele cele mai mari.

³⁰ Arhivele statului București, M.I.P., 2749/1859, f. 272 ; 280/1860, f. 44 și urm.

plășile Olt și Loviștea, iar pe ultimele locuri plășile Găleşești și Cotmeana.

Tabelul de mai jos este edificator în acest sens, confirmând concluziile trase³¹.

Plasa sau plățul	Anii școlari					
	1858/1859		1860/1861		1863/1864	
	Nr. elevi în medie ce revenea pe școală	Un elev revenea la atâtea familii	Nr. elevi în medie ce revenea pe școală	Un elev revenea la atâtea familii	Nr. elevi în medie ce revenea pe școală	Un elev revenea la atâtea familii
Olt	34	6	39	3,5	41	3,5
Topolog	30	6	24	4,5	27	4,5
Loviștea	29	5,5	23	4,3	28	3,6
Argeș	32	6	31	3,6	25	5,5
Pitești	33	7	27	5	29	4,5
Găleşești	26	8	22	8	30	6
Cotmeana	27	7	14	8,5	28	4,5
Media pe județ	30	6,5	26	4	30	4,5

Controlul și îndrumarea școlilor erau asigurate de revizorul școlar și subrevizorii de plăși. În această perioadă, 1857—1864, funcția de revizor al școlilor sâtești a fost îndeplinită de către Samoilă Ostăsescu, fost învățator al școlii din Curtea de Argeș. El a dat dovadă de conștiinciozitate în această muncă, însă nu a putut să controleze și să îndrume îndeaproape toate școlile pentru că un singur om era peste putință a putea săvârși „reviziunea în termenul prescris de trei luni, la 200 de școli și într-un district așa de întins” cum este Argeșul³². Dar chiar o inspecție la trei luni era foarte puțin, „cînd ar trebui să se revizuiască pe fiecare lună”³³. De aceea V. Urzescu a cerut să se îmbunătățească sistemul de îndrumare și control al școlilor sâtești.

Eforia a propus ca, în locul revizorilor de județe pentru școlile comunale, să fie numiți câte un inspector care să fie în același timp și institutor al învățătorilor, luînd această sarcină de la institutorul superior al școlii normale. Propunerea a fost adoptată de Adunarea Legislativă a Țării Românești. Pe 20 noiembrie 1860, în cancelaria Eforiei, s-a ținut concurs pentru ocuparea acestor posturi. În urma concursului, a fost numit ca inspector al școlilor sâtești și institutor al candidaților de învățatori din județul Argeș tot Samoilă Ostăsescu, avînd un salariu de 300 lei și diurnă de 200 lei, în total 500 lei pe lună³⁴.

În activitatea sa, revizorul era ajutat de subrevizori de plăși. Din anul 1857, s-a revenit la vechea prevedere, fiind numit câte un revizor pentru fiecare plasă. Cunoaștem numai revizori numiți în anul 1860. Pe 29 octombrie 1860 s-a ținut la școala normală din Pitești un concurs pentru ocuparea celor 7 posturi de subrevizori. S-au înscris la concurs 13 candidați. Concursul a constat din: scriere, lectură, catehism, arit-

³¹ Pentru comparații cu perioada 1838—1848, a se vedea Dumitrescu, I. C. op. cit.

³² Arhivele statului București, M.I.P., 280/1860, f. 53.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, 327/1860, f. 2, 66.

metică, gramatică și geografie. Cei șapte subrevizori reușiți la concurs, au fost : 1) Ștefan Ștefănescu — la plasa Topolog ; 2) Găiteanu — Pitești ; 3) Barbu Pretorian — Argeș ; 4) C. Duca-Găleşești ; 5) Gh. Grigore — Cotmeana ; 6) N. Popescu — Loviștea ; 7) Ștefan Matei — Olt³⁵.

Subrevizorii trebuiau să inspecteze lunar fiecare școală și să raporteze revizorului sau institutorului superior, iar vara participau, împreună cu învățătorii, la cursurile organizate la școala din Pitești.

În luna aprilie, în toate școlile se țineau examene de sfârșit de an. La 27 aprilie 1858, învățătorul din satul Cepari, plasa Topolog, relatează următoarele în legătură cu desfășurarea examenului și a festivității de închidere a anului școlar : după ieșirea de la biserică — era duminică —, toți au mers la școală, care era împodobită cu flori și ramuri verzi ; s-au rostit rugăciuni de către elevi, pe urmă unii școlari începători au citit la tabelele de silabisism, au citit pe dinafară tabelele din manualul de rugăciuni ; la aritmetică au fost ascultați din adunare și scădere cu numere întregi ; s-au examinat și la scrierea caligrafică a literelor latine — deci, în anul școlar 1857/58, în unele școli s-a trecut la folosirea alfabetului latin. Scriitorul satului, fost candidat de învățător, a rostit o frumoasă cuvântare³⁶.

Pe această treaptă de progres s-au aflat școlile din satele județului Argeș în preajma aplicării prevederilor Legii instrucțiunii publice din 25 noiembrie 1865.

Cu toate greutățile inerente, în pofida vicisitudinilor timpului, învățămîntul în județul Argeș s-a dezvoltat continuu. Un mare merit l-au avut, în acest sens, cadrele didactice care, în marea lor majoritate, au muncit cu elan și chiar cu eroism pentru progresul școlilor.

Argeșul a ocupat, în privința instrucțiunii primare, în toată perioada de care ne-am ocupat, un loc fruntaș³⁷.

Miile de elevi care au urmat școlile primare au contribuit la creșterea gradului de cultură a satelor argeșene și a știutorilor de carte, fenomen cu implicații pozitive în dezvoltarea pe mai departe a societății românești.

Tărănimea argeșană a acordat o deosebită atenție școlilor, s-a preocupat de bunul mers al învățămîntului, a stimat și iubit dascălii muncitori. Dacă și din partea claselor exploatare s-ar fi manifestat aceeași preocupare, progresul instrucției publice ar fi fost mult mai evident, numărul celor școlarizați — mult mai mare, iar consecințele pozitive ale acestui fenomen mult mai evidente.

L'ENSEIGNEMENT RURAL DANS LE DÉPARTEMENT D'ARGEȘ (1848—1864)

R é s u m é

En employant des données inédites pour la plupart, l'auteur présente l'évolution de l'enseignement rural du département d'Arges, commençant avec la révolution de 1848 jusqu'à la réforme de l'enseignement faite pendant Al. I. Cuza, en 1865.

³⁵ Ibidem, 280/1860, f. 156.

³⁶ Ibidem, 2749, f. 117.

³⁷ *Anuarul general al instrucțiunii publice din România pe anul școlar 1863/1864*, București, 1866, p. 49, 120, 174.

Le gouvernement instauré après la répression de la révolution a fait suspendre le 1 novembre 1848, les cours dans les écoles rurales pendant 9 ans ; les cours ont été repris pendant le gouvernement de Alex. D. Ghica, en 1851.

Dans l'article ci présent, l'auteur passe en revue le progrès quantitatif et qualitatif enregistré ce temps dans les écoles rurales et la dynamique de l'enseignement. Malgré les difficultés surgies surtout de la part des classes exploiteuses. L'enseignement a connu un développement ascendant, à la suite du travail plein d'abnegation de la grande majorité des instituteurs.

Les paysans d'Argeș, quoi analphabètes dans la plupart, ont compris le rôle et l'importance de l'école dans l'instruction de leur enfant et ont contribué eux aussi au développement des écoles.

A la fin de l'article, l'auteur met en relief l'importance sociale du développement de l'enseignement rural dans le département d'Argeș.

Facultatea de învățămînt pedagogic Pitești
Primită în redacție la 21 mai 1977